

Szín – játék – költészet

Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére

Szerkesztette

•

Czibula Katalin

Demeter Júlia

Pintér Márta Zsuzsanna

Partium Kiadó – Protea Egyesület – *reciti*

Budapest • Nagyvárad
2013

A kötet megjelenését az OTKA 83599. számú programja,
a Partiumi Keresztény Egyetem és
a Lectio Kulturális Egyesület támogatta.

A borító a *Kilianus* (Kolozsvár, 1767) című színlap felhasználásával készült
Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, Győr, G. XXIII. 2. 11. 58.

Fotó: Medgyesy S. Norbert

Szerkesztette:

Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

Köteteink a *reciti* honlapjáról letölthetők. Éljen jogaival!

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OMAGIU. Kilián István

Szín – játék – költészet: tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István
tiszteletére / szerkesztette: Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta
Zsuzsanna. - Oradea: Partium; Budapest: Protea Kulturális Egyesület, 2013
ISBN 978-606-8156-45-3; ISBN 978-963-7341-95-3

I. Czibula, Katalin (ed.)

II. Demeter, Júlia (ed.)

III. Pintér, Márta Zsuzsanna (ed.)

008

ISBN 978-606-8156-45-3

ISBN 978-963-7341-95-3

Kiadja a Partium Kiadó, a Protea Kulturális Egyesület és a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Bánffi-Benedek Andrea

Tördelte: Hegedüs Béla

SZULY RITA

Hit, nem hit

*„a ki hiszen a Kristusban és nem hiszen a Kristusnak,
nincs igaz hite”*

*A győri Jó halál társulat kiadvány-finanszírozó tevékenysége a
18. század derekán*

A társulati kiadványok

A 17–18. századi vallásos társulatok nem csupán a hitélettel álltak szoros kapcsolatban, hanem a kor irodalmi, sőt színházi életével is. Az első nyomtatvány megjelenésétől (1638) egészen a 18. század végéig találkozunk újabb és újabb társulati kiadásokkal, ezen tevékenységüket nem akasztották meg a szerzeteket feloszlató rendelkezések. A legtöbb kiadvány az 1720 és 1780 közötti időszakban látta meg a napvilágot, ezek nagy része kézikönyv. A kézikönyvek mellett nagy számban fordultak még elő felvételi lapok, ajándékkönyvek, illetve más, alkalmi nyomtatványok.¹

A társulatok többsége mindössze egyetlen kiadvánnyal rendelkezett, a két-három vagy több kiadványt megjelentetők száma lényegesen kisebb. A kiadvánnyal rendelkező társulatok földrajzi megoszlását tekintve Knapp Éva megállapította, hogy a legnagyobb számú nyomtatványt megjelenítő szervezetek az ország fejlettebb városi településein, egyházi központjaiban jöttek létre (Buda, Nagyszombat, Pozsony).² Ha a társulatok fenntartóit tekintjük, akkor azt láthatjuk, hogy a rangsor elején a szerzetesi fenntartású egyletek állnak: a jezsuiták mellett a ferencesek, domonkosok és a karmeliták társulatai. Egyházmegyei szervezésű társulatok ritkábban mondhattak magukénak jelentősebb mennyiségű kiadványt. A jezsuita rend és a hozzá kötődő kongregációk, kiemelten a Mária-kongregációk igen előkelő helyen állnak.

A kiadványok abszolút számát tekintve 158 nyomtatvánnyal a különböző Szent-háromság társulatok az elsők, s rögtön utánuk következnek 125 kiadvánnyal a Mária életének különböző mozzanatairól nevezett társulatok, melyek jelentős részét a jezsuita Mária-kongregációk adják.³ Ha pedig a kiadványok típusát tekintjük, ezekhez a Mária-

---

¹ KNAPP ÉVA, *Pietás és irodalomkínálat és művelődési program a barokk kori társulati kiadványokban*. Bp., Universitas, 2001 (Historia Litteraria, 9), 73.

² *Uo.*, 75.

³ *Uo.*, 76.

kongregációkhoz köthető az egyetlen olyan típus, mely más társulatra vagy társulat típusra nem volt jellemző: ajándékkönyveket csupán a jezsuiták Mária-kongregációi jelentettek meg.⁴

Az Agonia Christi társulat Győrött

A *Congregatio Agoniae Christi* a legtöbb jezsuita gondozású társulathoz hasonlóan sok szempontból játszott jelentős szerepet Győr városának kulturális életében. Kiterjedt tevékenységi köréhez tartozott többek között karitatív, művészeti, mecénási feladatkör.

A *Congregatio Agoniae Christi*, a Jó halál társulata, az egész keresztény világon elterjedt társulat volt, melyet Caraffa Vince jezsuita generális alapított 1638-ban. Magyarországon a 18. század derekán kezdett szélesebb körben elterjedni, de több városban működött kongregáció már a 17. század közepétől. A győri társulat 1656-ban alakult,⁵ a kőszegi 1698-ban.⁶ Gyulai Éva tanulmánya⁷ nyomán tudjuk, hogy Kassán és Sárospatakon is működött már a 17. században Agonia társulat. A sárospataki kongregációt feltehetően VII. Sándor pápa (1655–1667) búcsúengedélyével alapították 1666-ban, a kassait pedig 1665-ben, s ennek szabályzatát is VII. Sándor pápa erősítette meg.⁸

A társulat összejövetelén elhangzó imáknak, ájtatosságoknak fő témája általában Jézus és Mária szenvedése, Krisztus haláltusa, s az utolsó dolgok feletti elmélkedés volt, a tagság számára igen nagy jelentőséggel bírt a jó halálért való imádság.⁹ Abban a korban, amikor oly elevenen élt az emberi lélekben az örökkévalóság tudata, a földi lét illékonyága, nem életellenes vagy életidegen ezeknek a kérdéseknek a központba állítása. Épp ellenkezőleg: magát az életet jelentette. Az üdvösség elnyeréséhez, az örök élethez vezető út kulcsfontosságú eseménye a „jó halál”.

Győr városának még a 18. századra is jellemző többnyelvűsége az Agonia társulat szervezetében is tetten érhető: külön tagozatba tömörültek a magyar és külön a német ajkú tagok, s mindkettőnek megvolt a maga külön vezetője (prefectus), aki a társulat ájtatossági gyakorlatait irányította, rendezte.¹⁰ A német tagozat alapítása sem lehet sokkal későbbi, mint a magyar, hiszen a VII. Sándor pápa által kiadott 1661. február 12-i keltezésű

---

⁴ A témáról bővebben: KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *Populáris grafika a 17–18. században*, Bp., Balassi, 2004.

⁵ Horváth József a 17. századi győri végrendeleteket kutatva 1656-ból találta a legkorábbi említést. Hegedős Mészáros János özvegye hagy „a Halalra valt Christus Urunknak Győri Pater Jesuitaknal levő Congregatoria” egy tallért. HORVÁTH József, *Győri végrendeletek a 17. századból, 1655–1699*. Győr, 1997, 39.

⁶ PISZKER Olivér OSB, *Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspöksége idején (1743–83)*, Pannonhalma, 1933, 27.

⁷ GYULAI Éva, *A jezsuiták sárospataki Agonia-kongregációja a 17. században, I–II. Egyháztörténeti Szemle* 10(2009)1.

⁸ GYULAI, *i. m.*, 3.

⁹ JÁNOSI Gyula OSB, *Barokk hitélet Magyarországon a XVIII. század közepén a jezsuiták működése nyomán*. Pannonhalma, 1935, 58.

¹⁰ BEDY Vince, *Győr katolikus vallásos életének múltja*, Győr, 1939, 57–58.

dokumentum nekik adja tudtul a teljes, illetve részleges búcsú elnyerésének módjait.¹¹ Az Agonia társulat vezetője azonban nem a civil (laikus) tagságból, hanem mindig a jezsuita rendtagok közül került ki.

A társulati élet mindennapjaihoz hozzátartoztak bizonyos tárgyak is. Így például minden társulatnak megvolt a maga felszerelése azon tárgyakból, melyek a társulati élet nélkülözhetetlen kellékeinek bizonyultak. Így nem csupán kegytárgyakkal, templomi felszereléssel rendelkeztek, de saját könyvtárral vagy különteremmel is, melyet a tagok adományából szereltek fel.¹²

A győri Streibig-nyomda

Joseph Anton Streibig alapította meg 1727-ben Győr városának első nyomdáját, amely 1850-ig a város egyetlen nyomdjaként, folyamatosan működött. Mivel működésének kezdete óta számos fontos művet adott ki a Győrött működő társulatok, s így a *Congregatio Agoniae Christi* számára is, így érdemes röviden áttekintenünk a nyomda 18. századi történetét.

Joseph Anton Streibig 1727-ben, mindössze huszonnyolc esztendősen, a győri püspök, Sinzendorf Fülöp Lajos (működési ideje: 1726–1732) meghívására érkezett a városba, aki helyet – és talán anyagi segítséget is – biztosított itteni munkájának megkezdéséhez. Feltehetően ezért tünteti fel neve mellett Streibig a „püspöki könyvnyomtató” („Typographus ep(isco)palis”) jelzót.¹³

Joseph Anton irányítása alatt 1736 végéig állt a nyomda, s ez idő alatt 66 darab ma ismert kiadvány született, melyek közül nyolcnak hamis az impresszuma.¹⁴ A következő évtől a nyomdász fia, Streibig Gergely János vette át a nyomda irányítását, s azt csupán negyvenöt esztendő elteltével tette le. Streibig Gergely János működésének első évtizedei a nyomda első fénykorát jelentették: az 1740-es években jelentek meg itt az első természettudományos munkák, emellett nagy számban bocsátott ki nyomdatörténeti és jogi témájú könyveket is. Streibig Gergely János kiadványainak szerzői között rendszeresen megjelentek a győri káptalan tudós tagjai, a jezsuita gimnázium jeles professorai, valamint a ferences rendház kiváló szónokai. A nyomda híre messze túljutott a város határain, s ehhez a fellendüléshez vezetőjének hozzáértése mellett hozzájárultak a megfelelő „technikai feltételek” is.¹⁵

---

¹¹ „*accepimus in Ecclesia Clericorum Societatis Jesu Civitatis Jaurinensis ... Congregatio nuncupata nationis Germanicae sub denominatione Agoniae Christi...*” *Copia bulla Congregationis Agoniae Germanicae Nationis*. 1661. február 12-i keltezésű dokumentum. Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr, jelzet nélkül.

¹² PISZKER, i. m., 27–30.

¹³ HORVÁTH József, *Adatok a győri Streibig nyomda történetéhez = A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Jubileumi Évkönyve 1898–1998*, szerk. HORVÁTH József, Győr, 1998, 185–217, 185.

¹⁴ A hamis impresszumú kiadványokról bővebben: SZELESTEI NAGY László, *Hamis impresszumú könyvek a 18. századi Magyarországon II. (Magyar nyelvű ima- és énekeskönyvek az 1730-as években.)*, Magyar Könyvszemle, 107(1991)4, 343–352. A művek felsorolása: V. ECSÉDY Judit, *Titkos nyomdahelyű régi magyar könyvek, 1539–1800*, Bp., Borda-Antikvárium, 1996, 103–107.

¹⁵ HORVÁTH, i. m., 189.

János halála után a nyomdát fia, Streibig József vette át, aki Bécsben tanulta a mesterséget. Streibig József 1783-tól 1807-ig vezette a nyomdát: e korszak ismét fellendülést hozott a műhely életében.¹⁶

V. Ecsedy Judit kutatási eredményeit is figyelembe véve¹⁷ 977 darab olyan kiadványról tudunk, mely 1800 előtt jelent meg Győrött. Az 1740-es és 1750-es években virágzott első ízben a nyomda: az 1740-es években 164, a következő évtizedben pedig 181 nyomtatvány látott itt napvilágot. A nyomda kezdődő válsága a kiadványok számának visszaesésében az 1760-as évek közepén vált érzékelhetővé: a „mélypont” e tekintetben az 1766. év volt, ekkor mindössze hat kiadvány jelent meg. Az új fellendülés az 1770-es évek végén indult, s igazán kiteljesedni csak 1783-tól, Streibig József munkába állása után tudott. Ez egyrészt a kiadványok növekvő számában mutatkozott meg, másrészt a kiadványok jellegében.¹⁸

Ha a 18. századi győri nyomtatványok nyelvi megoszlását tekintjük, akkor az látható, hogy a 977 munkából 509 (55,1%) latin nyelven, 335 (34,3%) magyar nyelven, 129 pedig (13,2%) német nyelven jelent meg. Azonban van még egy horvát (1732) és egy francia (1743) nyelven készült kiadvány, illetve két több nyelven készült kiadvány is.¹⁹

Ha a nyomtatványok tematikus megoszlását tekintjük, akkor pedig az válik láthatóvá, hogy a legnagyobb csoportot, 440 nyomtatvánnyal (45,1%) a vallással kapcsolatos munkák alkotják; egyéb szakkönyvből 238 (24,3%), kalendáriumból 156 (15,9%), nem kifejezetten vallásos tartalmú alkalmi kiadványból 112 (12,6%), szépirodalmi jellegű alkotásból pedig 31 mű került ki a Streibig nyomdából a 18. század folyamán.²⁰

Végül röviden szólnunk kell még a 18. századi győri kiadványok egy igen jelentős csoportját képező kalendáriumokról. Az 1727 és 1800 közötti időszakból 156 darab győri kalendáriumot számolhattak össze a kutatók a bibliográfiákban. A kortársak által is számon tartott győri kalendáriumok tették ismertté szélesebb körben a győri Streibig család műhelyét, és feltehetően a kalendáriumok jelentették a legnagyobb és legbiztosabb bevételi forrást is.²¹ A latin nyelvű kalendárium 1740 és 1800 között minden esztendőre megjelent. Német nyelvű kalendáriumok – krakkói mintára – már az 1720-as évek végén megjelentek, ám azután hosszabb ideig csak néha-néha, s 1753 után is csupán viszonylagos rendszerességgel kerültek ki a nyomdából.²²

Az első magyar nyelvű kalendárium megjelenéséről 1743-ból tudunk: ez az 1744. évre szóló *Házi és úti új kalendárium*²³ volt. Ez a kalendárium a híres lőcsei kalendárium

---

¹⁶ PITROFF Pál, *A győri sajtó története 1728–1850*. Győr, 1915, 34–35., HORVÁTH, i. m., 189.

¹⁷ V. ECSEDY, i. m.

¹⁸ HORVÁTH, i. m., 189.

¹⁹ HORVÁTH, i. m., 194–196.

²⁰ *Uo.*, 198.

²¹ *Uo.*, 199–201. A kalendáriumokról bővebben: DUKKON Ágnes, *Régi magyarországi kalendáriumok európai háttérben*, Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 2003.

²² A témáról bővebben: SZELESTEI N. László, *Kalendáriumok a 18. századi Magyarországon = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1980, Bp., 1982, 475–516.

²³ VII. Pótlások Petrik Géza *Magyarország bibliographiája 1712–1860 c. művéhez. 1701–1800 között megjelent magyarországi (és külföldi magyar nyelvű) nyomtatványok*, Bp., 1989, 135. (a továbbiakban: PETRIK)

mintájára készült, s az 1750-es évek első éveitől 1800-ig minden évben megjelent. Fő vonzerejét a „Toldalékok” rovat anekdotatára jelentette.²⁴

A Streibig család győri története a 19. század közepén ért véget, amikor 1850. július 26-án Sauervein Viktor Géza, a nyomda művezetője és korábbi bérlője, megvásárolta a Streibig nyomdát, mely azután Sauervein nyomdaként működött tovább.

Az Agonia Christi társulat kiadvány-finanszírozó tevékenysége a magyar tagozat számadáskönyvének tükrében

Az *Agonia Christi* társulat magyar tagozata és a *Congregatio Beatae Mariae Virginis Hungariae Patronae* közös számadáskönyvet vezetett, melyben sem a kiadási, sem a bevételi tételeknél nem jelöli, vagy csak nagyon ritkán, hogy mely társulatra vonatkozik. A számadáskönyv vizsgálatakor tehát szem előtt kell tartani, hogy a kapott eredmények két kongregáció tevékenységét tükrözik. Mindazonáltal bizonyos tanulságokkal mégis szolgálhat e vizsgálat.

Az 1740 és 1760 közötti időszakban tizennégy olyan év volt, amelyben a számadáskönyv kiadási tételei között szerepel „pro compactura” tétel, vagyis olyan összeg, amelyet könyv kötésére fordítottak, illetve „compactori pro” tétel, vagyis a könyvkötőnek fizetett összeg.

Egy kivételtől eltekintve, ez alatt a húsz év alatt a számadáskönyv nem tartalmazza a kiadandó munka címét. Ez a kivétel 1750 márciusából való: „Typographo pro libello noviter impresso cui titul. *Hit nem hit* atque Dominica Passionis Sodalibus distributo / Compactori pro eorundem libellorum compactura.”²⁵ Erre később részletesen visszatérünk.

A többi esetben annyi különbségtétel történik, hogy a forrás „liber”-ről beszél vagy „libellus”-ről. Mindazonáltal ez nem jelenthetett többet a tervezett nyomtatvány méretére történő utalásnál. Egyetlen esetben nevezi meg a forrás a könyv típusát: 1760. január: „Compactori pro xenio ... libro”²⁶, feltehetően tehát ajándékkönyvről, tehát a Mária-kongregáció kiadványáról volt szó. Ami az összegek nagyságát illeti, szép számmal akadt néhány krajcáros²⁷ kiadás: 1743-ban „Compactori pro 6 libellis” 29 krajcár; 1748 februárjában „Compactura librorum” 26 krajcár; 1749 augusztusában „Pro compactura librorum Congr.” 50 krajcár; illetve 1752 januárjában „Pro libello Congr.” 20 krajcár, s még ugyanezen év áprilisában és májusában tíz és tizenegy krajcár.²⁸

A többség kettő–tíz forintos tétel: 1744-ben „Compactori pro libellis Congregationis 52” 2 forint 60 krajcár; 1745-ben „Compactori” 9 forint 1 krajcár; 1751 áprilisában „Com-

²⁴ POGÁNY Péter, *A magyar ponyva tüköre*, Bp., 1978, 176.

²⁵ *Rationes Congregationum Agoniae et Beatae Mariae Virginis Hung. Patronae, 1720–1773. Nationis Hungaricae*. Szent Mór Bencés Perjelség Könyvtára, Győr, Jelzet és oldalszám nélkül. 1747-től havi bontásban rendszerezi a bevételeket és a kiadásokat. (Továbbiakban: *Rationes*) 1750. március.

²⁶ *Rationes*, 1760. január.

²⁷ Az ár-érték arányt érzékeltetendő: 1757 februárjában két uncia gyertyaviasz két forintba került. *Rationes*, 1757. február.

²⁸ *Rationes*. 1743, 1748. február, 1749. augusztus, 1752. január, április, május.

factori pro libris Congr.” 4 forint, ugyanezen év júliusában és szeptemberében két-két forint; 1755 októberében „In compactorem toto anno” 2 forint 3 krajcár; 1756 júniusában „In compactorem” 2 forint 30 krajcár; 1759 áprilisában „In compacturam Congregationis libellorum” 2 forint 70 krajcár volt a kiadványokra költött pénz.²⁹

Az igazán jelentős, tehát több tíz forintos tételből mindössze négyet találunk e húsz év alatt: 1747 augusztusában „In compactura libello Congr.” 34 forint; 1750 márciusában 22 forint; 1760 júliusában „In libros Congr. utiles” 22 forint 50 krajcár; illetve 1753 márciusában „Impressos libellos Typographo 24 forint, melyhez hozzáadódott az áprilisi „Compactura libellorum” 21 forintos tétele.³⁰

Mivel a korszakban igen gyakori, hogy a könyvkötők a könyvek árusításával is foglalkoztak, meg kell jegyeznünk, hogy amennyiben a kongregáció saját könyvtárának bővítésére vásárolt könyveket, kiadványokat, a számadáskönyvben mindig feltüntették a szerzőt, címet és a példányszámot.

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy egy-egy ilyen nyomtatvány kiadási költségének egy része (ha nem is bizonyosan a teljes összeg), visszafolyt a kongregáció pénztárába. Legalábbis ezt valószínűsítik a számadáskönyv bevételi oldalán újra és újra felbukkanó „ex libello vendito” tételek.³¹

Az Agonia Christi társulat jelentősebb kiadványai

Knapp Éva *Pietás és irodalom* című munkájában³² három olyan művet sorol fel, amely a *Congregatio Agoniae Christi* kiadványaként Győrött jelent meg a 18. században. Taxonyi János *A Kálvária-hegynek szentsége*³³ című munkájának két kiadása, *A Győri Jesus Társasága templomában felállított Halálra-Vált Jézus Congregációjának Gyülekezetekor a boldog halálért énekléssel való buzgó fohászokodása*³⁴ címet viselő imádságoskönyv, illetve egy német nyelvű kiadvány, a *Kleines Hand-Büchlein, in sich begreifend zwey Litaneyen und etliche anmüthige Gebetter. Zum Nutzen ... der ... Bruderschaft der Tod-Angst Jesu Christi am heiligen Creutz*³⁵ című könyv. Mivel 1850-ig a Streibig-nyomda volt az egyetlen nyomda Győrött, ezen kiadványok minden bizonnyal itt látták meg a napvilágot.

²⁹ *Rationes*, 1744, 1745, 1751. április, július, szeptember, 1755. október, 1756. június, 1759. április.

³⁰ *Rationes*, 1747. augusztus, 1750. március, 1753. március, április.

³¹ Például: *Rationes*, 1750. március.

³² KNAPP, i. m., 2001, 199.

³³ JABLONKAY Gábor S. J. *Taxonyi János S.J. XVIII. századbeli magyar író élete és erkölcsstanító példatára* című könyvében olvasható a könyv címlapján található cím: *A Kálvárián és arra vezető úton álló / és a' mi Megváltó Urunknak a' JESUS Kri / sztusnak kinszenvedését részenként előadó / Képek előtt való buzgó Imádságok / Mellyeket / Kiváltképpen a' Halálra- / vált JESUS Gyülekezetének lajstromá- / ba bé – irattott keresztyén Hivéknek / kedvéért és aitatosságokért a' JESUS Társaságából való P. Taxonyi János / szerzett és ki-botsátott. Nyomtatott Győrött, Streibig Gergely János, 1739ik Esztend.* (PETRIK, i. m., VII. 520), JABLONKAY, i. m., 95.

³⁴ *A Győri Jesus Társasága templomában felállított Halálra-Vált Jézus Congregációjának Gyülekezetekor a boldog halálért énekléssel való buzgó fohászokodása*, Győr, 1757. (PETRIK, i. m., V. 181.)

³⁵ *Kleines Hand-Büchlein, in sich begreifend zwey Litaneyen und etliche anmüthige Gebetter. Zum Nutzen ... der ... Bruderschaft der Tod-Angst Jesu Christi am heiligen Creutz ... in dem ... Collegio der Gesellschaft Jesu zu Raab*, Győr, 1760. (PETRIK, i. m., VII. 267–268.)

Taxonyi János munkájáról érdemes néhány szót ejteni, mivel jól mutatja a 18. századi társulati kiadványok sorsát, „életútját”. Az először 1739-ben kiadott, *A Kálvária-hegynek szentsége* című kis imádságos könyv igen nagy népszerűségnek örvendett. Ezt mutatja, hogy alig három év múlva, 1742-ben újra kiadták, ezúttal a magyar mellett német nyelven is. Hosszú időn át szolgálta a társulat tagságát és azok leszármazottait, 1834-ben kicsit átdolgozott formában ismét megjelent, de Bedy Vince beszámolójából tudjuk, aki szemtanúja volt, hogy a 20. század elején még használták a „Stációs könyvet”.³⁶

A könyv szerzője Taxonyi János (1679–1746) jezsuita szerzetes, korának neves hit-szónoka és tanítója, aki több magyarországi kollégiumban is teljesített szolgálatot, s így hosszabb-rövidebb ideig a győri rendházban is tevékenykedett. Első magyar nyelvű könyvét is – mely egy latin nyelvű munka fordítása, s 1718-ban jelent meg Nagyszombatban –, Győrött nyomták újra 1742-ben *A purgatóriumbeli lelkeknek állapottyok, s azoknak az ő jö-tevőjökhez hálaadatosságok...* címmel.³⁷ Taxonyi, aki 1744-ig az Agonia társulat rektora is volt, a társulat életében nagyon fontos szerepet játszó Kálvária épületeihez egyfajta „lki útmutatót” készített. Imádságos könyve kicsiny, tizenhatodrért nyomtatvány, melyben a keresztút egyes stációihoz fűz imádságokat. Ezek a jezsuitáknál szokásos állomások szerint oszlanak el, de összesen nem tizennégy, hanem csupán nyolc stáció kap egyszerű, Jézushoz és Máriához szóló imádságokat, hiszen a győri Kálváriának is csupán hét stációja volt és van ma is. Az imádságok után litániák következnek, s a *Miserere* (az 50., a legkedveltebb bűnbánati) zsoltár parafrázisa zárja a kötetet.³⁸

E a három munka mellett, az *Agonia Christi* társulat számadáskönyve alapján cím szerint még egyet meg tudunk nevezni, amely teljes bizonyossággal a kongregáció kiadványa volt: a *Hit, nem hit: a ki hiszen a Kristusban és nem hiszen a Kristusnak, nincs igaz hite*³⁹ című könyvecske. A számadáskönyv 1750. márciusi kiadási tételei között szerepelt a következő feljegyzés: „*Typographo pro libello noviter impresso cui titul. Hit nem hit atque Dominica Passionis Sodalibus distributo*”. Mellérendelve tizenöt forint szerepelt, amelyhez, mint kiadási tétel, hozzáadódott további hét forint: „*Compactori pro eorundem libellorum compactura*”.⁴⁰ Az új könyv megjelenetése tehát huszonkét forintjába került a társulatnak. Az Országos Széchényi Könyvtár őriz egy példányt a nyomtatványból (jelzete: 294.830), s az első oldalán ma is olvasható: „*az Halálra vált Kristus Jesus Gyülekezetének (melly Győrött a' JESUS Társaságának Templomában gyakoroltatik) költségével ki-nyomtatott*”. A könyvecske⁴¹ azután „*ugyan azon Magyar Gyülekezetben bé-irattatott érdemes Tagjainak Fekete Vasárnap ki-osztogatott*”. Nyolcvanegy oldalon,⁴² két egységre bontva, összesen harmincöt cikkelyben fejt ki a könyv (mely nem jelöli a szerzőt), hogy miben áll az „új

³⁶ BEDY, i. m., 114–115.

³⁷ *A purgatóriumbeli lelkeknek állapottya, s azoknak az ő jö-tevőjökhez hálaadatosságok, a mellyek deák nyelven meg-írtattak Péter Roa Márton által. Most pedig Péter Taxoni János által magyar nyelvre fordítottak*, Nagy-Szombat, 1718. (Lósi és hédervári Viczay Teresie kisasszonynak ajánlva, aki a szerzőt e fordításra ösztönözte. Újabb kiadása: Győr, 1742.)

³⁸ JABLONKAY, i. m., 96.

³⁹ *Hit, nem hit: a ki hiszen a Kristusban és nem hiszen a Kristusnak, nincs igaz hite / az Halálra vált Kristus Jesus Gyülekezetének ... költségével ki-nyomtatott*. Győr, 1750. (PETRIK, i. m., II. 132.)

⁴⁰ *Rationes*. 1750. március.

⁴¹ 8 cm x 13,5 cm-es, barna bőrkötésű kiadvány.

⁴² A kötéskor kimaradt egy lap, így négy oldal hiányzik a szövegből. (32., 33., 36., 37.)

hitűek” tévedése, s egyidejűleg összegzi és tisztázza a katolikus hit alaptételeit. Mindezt azon gondolat köré fűzve, hogy mit is jelent hinni: „*De először vedd észre, hogy ezt a szót hinni három-féle képpen kell érteni. Hinni a’ Kristust: vagyon Kristus. Hinni a’ Kristusban: hívén és remélvén belső indulattal Kristushoz ragaszkodni. Hinni a’ Kristusnak: valamit szöllött, és cselekedett a’ Krisztus, azt igaznak tartani, és vallani.*”⁴³

Összegzés

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a *Congregatio Agoniae Christi* (működése Győrött: 1656–1782), a legtöbb jezsuita gondozású társulathoz hasonlóan, sok szempontból fontos szerepet töltött be Győr városának mind vallási, mind kulturális életében. Vallási téren a barokk vallásosság terjesztésének egyik sarokköve, amihez szorosan kapcsolódik kiadvány- finanszírozói feladatköre.

Az Agonia társulat kiadvány-finanszírozó feladatkörét elemezve megállapítható, hogy a több forrásból (adományok, kegyes hagyományok, temetésre hagyott összegek) táplálkozó társulati vagyon lehetővé tette, hogy viszonylagos gyakorisággal jelentesenek meg apróbb nyomtatványokat, de volt példa nagyobb lélegzetvételű munka megjelentetésére is. Az 1743 és 1760 közötti időszakban mindössze négy olyan év volt, amikor nem szerepelt a számadáskönyvben könyv vagy egyéb kiadvány kiadásával kapcsolatos kiadási tétel (1746, 1754, 1757, 1758). A társulat évente átlagosan egy kiadványt jelentetett meg, 1749-ben és 1760-ban kettőt, 1752-ben és 1753-ban hármat, 1751-ben pedig négy darabot. Éves összesítésben a legtöbbet 1753-ban költötte a társulat kiadványokra: összesen 45 forintot.

Két, a 18. század közepén, a győri Streibig-nyomdában megjelent kiadványt emeltünk ki (1. *A Kálvária-hegynek szentsége*. Győr, 1739; 2. *Hit, nem hit: a ki hiszen a Kristusban és nem hiszen a Kristusnak, nincs igaz hite / az Halálra vált Kristus Jesus Gyülekezetének ... költségével ki-nyomtatott*. Győr, 1750), melyek fontos szerepet töltöttek be a tagság lelki életében. Az Agonia társulat ezer szállal kötődött a győri „Csonka Kálváriához”, mind építetője, Gastinger József révén, aki a társulat német tagozatának vezetője volt, mind pedig a társulat lelki életében játszott meghatározó szerepe révén.⁴⁴ *A Kálvária-hegynek szentsége* hét stáció-elnevezése tökéletesen kapcsolódik a „Csonka Kálvária” hét stációjához.⁴⁵ A *Hit, nem hit: a ki hiszen a Kristusban és nem hiszen a Kristusnak, nincs igaz hite* pedig hittankönyvként, a római katolikus hit alapvetéseinek összefoglalásaként is használható, forgatható volt. Megállapítható továbbá, hogy a nyomtatványok kiadására

---

⁴³ *Hit, nem hit...* 6.

⁴⁴ BEDY, *i. m.*, 105–107. Nem épülhetett „szabályos”, tizennégy állomásból álló kálvária, mert 1731. április 3-ig. XII. Kelemen pápa határozatáig, ez pápai tilalom alá esett. A keresztútjáráshoz pápai búcsúkiáltások kapcsolódtak. Bővebben lásd: *Enchiridion Indulgentiarum. Normae et concessioniones* (1999) = *A búcsúk kézikönyve. Szabályok és búcsúengedélyek*, ford. Diós István, Bp., Szent István Társulat, 2000, 59–60.

⁴⁵ I. Jézus imádkozik és vérrel verítékezik, II. Júdástól elárultatik, III. Annás főpaptól kérdeztetik, ... arcul csapatik, IV. Ostoroztatik, V. Tövissel koronáztatik, VI. Pilátus a népnak mutatja: Imé az ember!, VII. Krisztus keresztét hordozta, VIII. A Kálvária hegyén: mely nehezen hágtá Jézus a Kálvária hegyét, ahol érettünk megfeszítettet. JABLONKAY, *i. m.*, 96.

fordított összeg részben vagy egészben visszafolyt a társulat pénztárába, mivel az eladott nyomtatványok ára hozzájuk került.

A társulat tevékenysége nyomán születtek olyan művek, melyek bizonyos szempontból túlmutattak a hitélet szolgálatán, amilyenek a máig ható érvényű és szépségű imakönyvek is, melyek a társulat kiadásában jelentek meg, s amelyek közül nem egyet a 20. század elején élt zarándok is forgatott.